

תהלוכת הכוהנים בשמחת בית השואבה

סוכה ה, ד

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים
לפניהם באבוקות של אור
שבדידיהן, ואומרים לפניהן דברי
שירות ותשבחות.

והלויים בכנורות ובנבלים
ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר
בלא מספר, על חמש עשרה
מעלות היורדות מעזרת ישראל
לעזרת נשים, כנגד חמשה עשר
שיר המעלות שבתהלים, שעליהן
לויים עומדין בכלי שיר ואומרים
שירה.

ועמדו שני כהנים בשער העליון
שיורד מעזרת ישראל לעזרת
נשים, ושתי חצוצרות בידיהן.

קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו.
הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכין, עד שמגיעין לשער היוצא מזרח.
הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן למערב, ואמרו, אבותינו שהיו במקום הזה אחזריהם אל היכל
ה' ופניהם קדמה, והפיה משתתפים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו.
רבי יהודה אומר, היו שוגין ואומרים, אנו ליה, וליה עינינו:

המפתח להבנת הקשר בין שמחת בית השואבה לחנוכת המקדש הוא תהלוכת הכהנים
בצאתם מהמקדש בליווי תרועת החצוצרות. במרכזם של סיפור העלאת הארון על ידי דוד
וסיפור חנוכת המקדש מתוארת תהלוכה. גם בתיאור שמחת בית השואבה יש תהלוכה, וכמו
בהעלאת הארון היא מלווה בתרועות. אולם נראה שחשיבותה של תהלוכה זו ומשמעותה
מתחדדות דווקא לנוכח זיקתה להקשר מקראי שלישי המפורש במשנה.

בתהלוכת שמחת בית השואבה מובלט הניגוד בין "אבותינו שהיו במקום הזה" והשתחוו
לשמש (יחזקאל ח, טז) לבין המשתתפים המכריזים "ליה עינינו". ביחזקאל הפנו החוטאים את
אחזריהם למקדש משום שהשתחוו לשמש. גם בשמחת בית השואבה פניהם של הצועדים
מזרחה, אך לא כביטוי לנטישת המקדש אלא בשל החגיגה, ולכן הם מצהירים "ליה עינינו".

הנגדה זו בין תיאור חטאי העם והסתלקות השכינה ביחזקאל (יחזקאל ח, יא) לבין תיאור
שמחת בית השואבה מתגלה בפרטים נוספים: תהלוכת שמחת בית השואבה מתחילה "בשער

העליון" (סוכה ה, ד), וגם ביחזקאל "ששה אנשים באים מדרך שער העליון" (יחזקאל ט, ב) כדי להשחית את העיר.¹ ייתכן שבאזכור "השער העליון" של העזרה במשנה יש רמז נוסף לנבואה ביחזקאל הפותחת בהבאת יחזקאל אל "פתח שער הפנימית הפונה צפונה" (שם ח, ג), גם הוא אחד משערי העזרה.

גם קריאת הדבקות בה' "ליה עינינו" רומזת לנבואת יחזקאל שזקני ישראל החוטאים אומרים בה "אין ה' ראה אתנו עזב ה' את הארץ" (שם ח, יב). לנוכח אמירה זו ה' מטעים לנביא פעמים רבות בפרק ח שהוא אכן רואה את החוטאים ושעינו הפקוחה לא תחוס עליהם. לעומת זאת, המשתתפים בשמחת בית השואבה מצהירים על דבקותם בה' באמצעות אותו מוטיב של העין – "ליה עינינו".

בין המשתתפים בשני האירועים נזכרים מנהיגי העם (הלל ורבן שמעון בן גמליאל מכאן, וזקני ישראל מכאן) ונשים (יחזקאל ח, יד), אלא שביחזקאל הדמויות חוטאות. עוד יש לציין כי בשמחת בית השואבה המקדש נמלא שמחה וירושלים אורה (סוכה ה, ג), ואילו בספר יחזקאל המקדש מתמלא בחללים, העיר מוכה וחמת ה' נשפכת על ירושלים (יחזקאל ט, ז-ח). והנה, העונש על החטאים המתוארים בנבואת יחזקאל הוא סילוק השכינה, תהליך הפוך מהשראת השכינה בסיפור חנוכת המקדש. הקשר הניגודי בין נבואה זו של יחזקאל לבין חנוכת המקדש בימי שלמה מתבטא בנקודות נוספות. חנוכת המקדש החלה בכינוס של המנהיגים:

אָז יָקָהָל שְׁלֹמֹה אֶת זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל רְאֵשֵׁי הַמִּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאֲבוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלַם לְהַעֲלוֹת אֶת אָרוֹן בְּרִית ה' מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן:
מלכים א ח, א

ובספר יחזקאל נעשות התועבות על ידי מנהיגי העם:

וְשִׁבְעִים אִישׁ מִזְקְנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִאֲזָנְיָהוּ בֶן שָׁפָן עִמָּד בְּתוֹכָם... וַיֹּאמֶר אֵלֵי הַרְאִיתָ בֶּן אָדָם אֲשֶׁר זְקֵנֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל עֹשִׂים בְּחִשְׁךְ אִישׁ בְּחִדְרֵי מִשְׁפָּתוֹ כִּי אֹמְרִים אֵין ה' רָאָה אֶתְנוּ עֹזֵב ה' אֶת הָאָרֶץ.

יחזקאל ח, יא-יב

"שבעים איש מזקני בית ישראל" מרמז ל"שבעים מזקני ישראל" הנזכרים בשמות כד, א-ט ול"שבעים איש מזקני ישראל" הנזכרים בבמדבר יא, טז. ברמיזה זו מציג הכתוב את הניגוד שבין זקני ישראל הכופרים בנוכחות השכינה וגורמים לסילוקה מן המקדש לבין זקני ישראל שזכו לגילוויי שכינה. הווה אומר, מנהיגי ישראל גורמים כאן לסילוק השכינה, בניגוד למלך ולמנהיגים שהעלו את הארון למקדש והביאו את השכינה לתוכו. כנגד הבטחת ה' "והיו עיני

ולבי שם כל הימים" (מ"א ט, ג), אומרים זקני ישראל "אין ה' ראה אתנו עזב ה' את הארץ". גם תיאורי כניסת השכינה למקדש בספר מלכים ויציאתה ממנו בספר יחזקאל מלמדים על תנועה הדרגתית, והסימטריה הזו מבליטה את היחס ההפוך שבין האירועים. אף תיאור הענן בשני האירועים מביע ניגוד זה. הענן מבטא את כבוד ה', אך בחנוכת המקדש "הענן מלא את בית ה'" (מ"א ח, י), ואילו בהסתלקות השכינה נאמר "והענן מלא את החצר הפנימית" (יחזקאל י, ג), הואיל וכבוד ה' בדרכו להסתלק מן המקדש.

המסקנה המתבקשת היא שסילוק השכינה ביחזקאל מנוגד להשראתה במקדש בתיאורי חנוכת המקדש, וגם תיאורי שמחת בית השואבה מנוגדים לתיאורי יחזקאל. הווה אומר, בשמחת בית השואבה מתחזקת נוכחות השכינה במקדש בדומה לחנוכת המקדש של שלמה. עמדתי עד כה על שני צירים עליהם מבוססת הזיקה בין שמחת בית השואבה ובין חנוכת המקדש – הדמיון בין תיאור שני האירועים לסיפור העלאת הארון בימי דוד מחד גיסא והניגוד לסיפור סילוק השכינה ביחזקאל מאידך גיסא. אציג עתה את הזמנת השכינה לשכון במקדש במהלך טקס שמחת בית השואבה.

המשתתפים בטקס שמחת בית השואבה עושים פעולות הפוכות לפעולותיהם של מטמאי המקדש המתוארים ביחזקאל ומתקנים את המעוות שגרם לסילוק השכינה. ואולם הם גם משחזרים את התנהגות האנשים לפני השראת השכינה כפי שהיא מתוארת בסיפור חנוכת המקדש.

סוכה ה, ד	דברי הימים ב ה, יב-יד	
ועמדו שני כהנים בשער העליון... הגיעו... הגיעו ²	ויהי בצאת הכהנים מן הקודש	תנועה לכיוון מזרח
והלויים... על חמש עשרה המעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת הנשים... שעליהן לויים עומדים...	והלויים... עמדים מזרח למזבח	נוכחות הלוויים ומקום עמידתם
... כהנים... חצוצרות בידיהן... תקעו והריעו ותקעו	כהנים... מחצצרים בחצצרות	נוכחות הכהנים וכלי נגינתם
והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובכלי שיר בלא מספר	והלויים... במצלתיים ובנבלים וכנורות ³	כלי נגינתם של הלוויים
...ואומרים תשבחות...	ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול אחד להלל ולהדות לה... כי טוב כי לעולם חסדו	שיר ושבח

העלאת הארון לירושלים הייתה תחילתו של תהליך של הבלטת נוכחותו של הקב"ה בעולם. תהליך שהושלם עם בניית המקדש. גילינו כי אלמנטים רבים מאירועים אלו בתיאור

הספרותי של טקסי שמחת בית השואבה במשנה ובתוספתא (שהובאו בפרק הקודם), והדבר האיר את משמעותם של טקסים אלו כחגיגה על ייסוד המקדש.

בפרק הקודם ראינו את הקושי לראות בשמחת בית השואבה שמחה על המים מצד אחד ואת הקושי להתעלם מהזיקה שבין ניסוך המים לשמחת בית השואבה מצד אחר, זיקה העולה בעיקר מהקשר של שניהם לפסוקים בישעיהו יב, ב-ו.⁴ עמדנו על שיטת הירושלמי שקישרה בין הפסוקים לשמחת בית השואבה והבינה את דברי ישעיהו על שאיבת מים כמטפורה לישועת ה' ולהתגלותו בעולם. ברם קשה לנתק את הפסוק ואת המטפורה שבירושלמי משאיבה של ממש בעת ניסוך המים, ולכן נראה ששאיבת מי השילוח היא הגשמה של המטפורה הרוחנית.

ראינו שהתהלכה של שמחת בית השואבה, הגורמת להשראת השכינה במקדש, קשורה בקשר של הנגדה לסיפור סילוק השכינה מהמקדש בספר יחזקאל.⁵ מי השילוח הם מים חיים, והביטוי "מים חיים" מובא כמטפורה לקדוש ברוך הוא בהקשר של בית המקדש: "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. מקוה ישראל ה' כל עזביך יבשו יסורי [וסורי קרי] בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים חיים את ה'" (ירמיהו יז, יב-ג). פוקס כבר עמד על הקשרים שבין שאיבת מים בניסוך המים לשאיבת רוח הקודש,⁶ ונראה לי שאפשר לראות בשאיבת מי הניסוך ובהבאתם למקדש סמל להבאת רוח הקודש עצמה.

¹ יש לציין שהשער העליון ביחזקאל הוא השער החיצוני ואילו בסוכה הוא השער הפנימי, בתוך המקדש.

² תודתי לידידי ברוך שיח שהאיר לי נקודה זו.

³ ראה בפסוק הבא: 'בכלי שיר'.

⁴ ראה בבבלי, סוכה מח ע"ב; שם נ ע"ב – שימוש בפסוק מישעיהו בשני הטקסים.

⁵ הניגוד שבין ניסוך המים לבין הפסוקים ביחזקאל מרומז בתוספתא. בספר יחזקאל השכינה מסתלקת דרך מפתן הבית (ט, ג) ומגיעה להר מקדם לעיר (יא, כג), שהוא הר הזיתים. לשני המקומות הללו משמעות לניסוך המים. ראה תוספתא, סוכה ג, ג-יא, הקושרת את טקס ניסוך המים לנבואות המוזכרות ביחזקאל מזו ובזכריה יד על המים שייצאו באחרית הימים מהמקדש ויביאו תיקון וחיים לעולם. ביחזקאל מזו מתואר כי מים יצאו "מתחת מפתן הבית קדימה" (פס' א), ובנבואת זכריה מתוארת התגלות על הר הזיתים "ויצא ה'... ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים אשר על פני ירושלים מקדם..." (זכריה יד, ג-ד).

⁶ פוקס, בית השואבה, עמ' 197.